

30 lat Muzeum Regionalnego w Opocznie

1. Dzieje Zamku Kazimierzowskiego – siedziby Muzeum Regionalnego w Opocznie

Muzeum Regionalne w Opocznie znajduje się w dawnym zamku zbudowanym z inicjatywy króla Kazimierza Wielkiego. Początki budowy sięgają połowy XIV w. Na terenie ówczesnej Polski wybudowano wtedy kilkadziesiąt zamków obronnych, które strzegły granic państwa polskiego oraz chroniły szlaki handlowe jakie przebiegały przez nasz kraj.

Zamek w Opocznie wspólnie z budowlami warownymi m.in. w Sandomierzu, Radomiu, Piotrkowie, Inowłodzu tworzył system fortyfikacyjny chroniący ziemię opoczyńsko-sandomierską przed najazdami nieprzyjaciół zwłaszcza Tatarów i Litwinów.

Ze względu na brak źródeł zarówno opisowych jak i ikonograficznych trudno jest ustalić jak pierwotnie wyglądał. Wiadomo, że powstał razem z miejskimi murami obronnymi i wraz z nimi tworzył system obronny Opoczna. Zbudowano go z kamienia, prawdopodobnie na planie prostokąta. Usytuowany został nad rzeką Drzewiczką, mógł być dodatkowo zabezpieczony fosą i wałem. W zachodnim rogu zamku znajdowała się wieża, która była punktem obserwacyjnym i ostatnim punktem obrony miasta. Brama wjazdowa jaka istniała od końca XVI w. usytuowana była w północno-wschodniej części zamku.

Zamek opoczyński był siedzibą starostów opoczyńskich, którzy mieli obowiązek utrzymywania go w stanie pełnego przygotowania na wypadek wojny. Stopniowo funkcja obronna zamku zeszła na drugi plan na rzecz funkcji użytkowych i reprezentacyjnych. Jednym ze skutków zachodzących zmian była rezygnacja z zasady militarnego sprzężenia zamek-miasto. Tak było również w Opocznie, gdzie zamek posiadał wjazd bezpośredni z pominięciem miasta.

Legendy głoszą, że w zamku opoczyńskim zatrzymywał się król Kazimierz Wielki, gdy przyjeżdżał w okoliczne lasy na polowania. Zamek podobno połączony był podziemnym przejściem z tzw. domem Esterki – kamienicą, którą jak mówią przekazy ustne kazał wybudować król Kazimierz Wielki dla swej ulubienicy mieszkanki Opoczna Esterki. Lochy te jednak do dzisiejszych czasów nie zachowały się.

Zamek spłonął prawdopodobnie w czasie pożaru Opoczna w końcu XV w. W początkach XVII. został częściowo odbudowany na starych fundamentach. W 1629 r. był ponownie zamieszkały, posiadał kilka pokoi, kancelarię grodzką, mieszkanie burgrabiego i wieżę zwaną Szlachecką. Obiekt ponownie został zniszczony w czasie wojen szwedzkich w 1655 r. Przetrwiał w ruinie do drugiej połowy XIX w. W latach 1831-1834 część zamku przeznaczona była na magazyny zbożowe. Od 1848 r. w zamku miało siedzibę Biuro Naczelnika Powiatu

Opoczyńskiego. W połowie XIX w. część ruin opoczyńskiego zamku rysował Stanisław T. Chrząński, członek delegacji przeprowadzającej inwentaryzację zabytków w Królestwie Polskim pod kierunkiem Kazimierza Stronczyńskiego.

W latach 1874-1875 zamek został odbudowany na starych fundamentach z wykorzystaniem fragmentów zachowanych murów. Po odbudowie w zamku znalazła swoją siedzibę rosyjska administracja powiatowa, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości do 1939 r. mieściło się tutaj opoczyńskie starostwo powiatowe. W 1927 r. zarchaizowano nieco prostą sylwetkę zamku dodając budowli renesansowe attyki posiadające płyciny prostokątne zamknięte półkoliście ze szczycikami gzymsowymi zwieńczone kulami i portale baniowe przy wejściu według projektu architekta Majewskiego. Dzięki temu zamek zyskał neorenesansowy charakter. Zamek posiada bramę z sienią przelotową, sklepioną kolebkowo, nad nią znajduje się balkon, natomiast na bramie wykuto herb Odrowąż, należący do rodu Odrowążów, którzy kilka wieków pełnili urząd starostów opoczyńskich.

W okresie II wojny światowej w zamku mieścił się oddział zakaźny miejskiego szpitala, który został przeniesiony dopiero w połowie lat 60-tych XX w. W następnych latach w zamku znajdowały różne instytucje min. wydziały administracji powiatowej, biblioteka, zakład energetyczny. W 1976 r. rozpoczęto prace adaptacyjne dla potrzeb Muzeum Regionalnego, które prowadziła Pracownia Konserwacji Zabytków Oddział w Łodzi. Obecne mury zamkowe fragmentarycznie wykonane są z kamienia wapiennego oraz cegły. Zamek składa się z dwóch skrzydeł połączonych pod kątem prostym. Od strony południowo-wschodniej znajduje się murowany ganek. We wnętrzu zwracają uwagę trzy sklepione pomieszczenia o grubych ścianach sięgających 2,5 m w których odnaleźć można fragmenty najstarszych XIV- wiecznych murów.

Muzeum Regionalne w Opocznie powstało 1 stycznia 1976 r. Funkcję kierownika nowo utworzonej placówki powierzono Janowi Łuczkowskiemu. Kierownictwo Muzeum rozpoczęło działalność od przejęcia zamku, któremu zebrane zbiory przekazało Towarzystwo Przyjaciół Muzeum Ziemi Opoczyńskiej.

Przez 18 lat Towarzystwo zbierało eksponaty i czyniło starania o utworzenie placówki muzealnej w mieście. Zebrano 225 eksponatów historycznych i etnograficznych i przekazano w 1976 r. nowo powstałemu muzeum.

Wraz z powołaniem Muzeum Regionalnego, podstawowy cel Towarzystwa został osiągnięty, więc w 1978 r. rozwiązano je.

Dalsze poczynania dotyczyły robót adaptacyjnych w zamku, urządzenia kancelarii, podręcznego magazynu oraz zakupu pierwszych 223 eksponatów pokonkursowych z funduszków Ministerstwa Kultury i Sztuki. W tym czasie zwrócono się z apelem do społeczeństwa opoczyńskiego o przekazywanie w darze przedmiotów i dokumentów związanych z dziejami i kulturą regionu. W wyniku tej akcji otrzymano 70 eksponatów. Wśród indywidualnych ofiaro-

dawców znaleźli się przede wszystkim twórcy ludowi. Cenne dary przekazała Spółdzielnia Pracy Rękodzieła Ludowego i Artystycznego „Opocznianka”. Pod koniec pierwszego półroczia 1976 r. muzeum posiadało w swoich zbiorach 518 eksponatów.

Podjęto także starania o utworzenie biblioteki muzealnej. Zakupiono w pierwszym roku działalności 158 książek i czasopism. Ponadto w tym czasie otrzymano w darze 420 pozycji z różnych muzeów w Polsce, głównie jednak z Muzeum Narodowego w Warszawie i Poznaniu.

Wiele starań i wysiłków włożono w przygotowanie wystaw, które zostały urządzone w czterech górnych pomieszczeniach zamku. W dwóch pierwszych salach, razem ze Spółdzielnią „Opocznianka”, zorganizowano wystawę prezentującą plastykę obrzędową oraz podstawowe elementy zdobnicze tradycyjnego wnętrza mieszkalnego, opartą na najciekawszych przedmiotach pochodzących z Opoczyńskiego Konkursu Folklorystycznego. W trzecim pomieszczeniu pokazano obrazy Marii Wąsowicz-Sopoćko, przedstawiające typy ludowe oraz niektóre zwyczaje z Opoczyńskiego, a w czwartym ekspozyty ofiarowane na własność muzeum. Wystawy otwarto 5 czerwca 1976 r. z okazji i Dni Folkloru Województwa Piotrkowskiego w Opocznie. Jesienią 1976 r. Muzeum Regionalne w Opocznie zorganizowało poplenerową wystawę rzeźby ceramicznej. Brali w niej udział artyści z Łodzi, Warszawy i Gdańska.

Stan zbiorów muzealnych na koniec 2005 r.

Rok	Zakupy	Dary	Razem
2005	3301	2115	5416

Przez 30 lat systematycznie rozwijały się poszczególne działy muzeum, wzrastała liczba eksponatów poprzez zakupy i dary. Stan na dzień 31 grudnia 2005 r. wynosił 5416 eksponatów.

Stan zbiorów Muzeum na dzień 31 grudnia 2005 r.

Działy	Liczba eksponatów ogółem
Historia	575
Etnografia	3013
Archeologia	12
Sztuka	396
Numizmatyka	1420

2. Etnografia

Najliczniejszy i najbardziej zwarty pod względem regionalnym jest dział etnograficzny, posiadający 3013 eksponatów. Najwięcej pozycji inwentarzowych

przypada w nim na strój i sztukę ludową. W dziale tym do cenniejszych i ciekawszych kolekcji należy zaliczyć: strój kobiecy z przełomu XIX i XX wieku oraz bogate zbiory tkanin – wełniaków, zapasek, gorsetów, szalinówek i czepców. Na uwagę zasługują wielobarwne, bogate hafty krzyżkowe i płaskie zdobiące osywki, przyramki, mankiety lnianych koszul, a także szydełkowe koronki, siotki niciane do prześcieradeł i koszul oraz wełniane do kilimów i zapasek.

Ze sprzętu gospodarstwa domowego służącego do sporządzania pożywienia, najciekawsze to: ręczne stępki wykonane techniką dłubania, moździerze, tasaki i żeliwne saganki. Ponadto przedmioty służące do przechowywania i noszenia pożywienia: plecione kosze, naczynia bednarskiej roboty oraz żelazka, kijanki i ręczne maglownice. Na uwagę zasługuje również zbiór mebli w postaci ław, półek na naczynia, łyżników, skrzyń, kolebek wykonanych przez wiejskich stolarzy na początku XX wieku.

Z rzemiosła na szczególną uwagę zasługują narzędzia pracy: ośnik bednarski, kobyłka stolarska, strug ciesielski, miech kowalski.

Z rolnictwa zgromadzono narzędzia służące do prac polowych: drewniane brony, radło, sierpy, samorodne widły do siana, cepy do młocki.

Na stałej wystawie etnograficznej przedstawiamy strój ludowy, tkactwo i rękodzieło artystyczne twórców opoczyńskich wsi. Na czterech salach wystawowych prezentujemy typowe sprzęty domowe, stanowiące wyposażenie izby: ławę, krzesła, kolebkę, listwy i szafy na naczynia, ozdoby papierowe: wielobarwne pająki wykonane z bibuły i słomy, girlandy zawieszane na obrazach, bukiety na stół. Na planszy wyeksponowane są przykłady ażurowych wycinanek, wycinane nożycami do strzyżenia owiec, o motywach geometrycznych i roślinnych.

Na kolejnej sali pisanki, rekwizyty obrzędowe oraz zabytkowe naczynia z wygasłego już ośrodka garncarskiego w Dąbrowie n. Czarną, również unikatowe wianne skrzynie malowane, które wchodziły w skład wyposażenia izby chłopskiej. W części obejmującej rzemiosło i rękodzieło, znajduje się najwięcej przedmiotów z kowalstwa, garncarstwa, najmniej z bednarstwa i koszykarstwa. W tej części jest kilka użytkowych naczyń drewnianych wykonanych techniką drążenia.

Stan zbiorów etnograficznych na koniec 2005 r.

Rok	Zakupy	Dary	Razem
2005	2135	878	3013

3. Dział historii

Dział historii liczy 575 eksponatów, w którym gromadzone są zarówno eksponaty uniwersalne jak i eksponaty związane bezpośrednio z dziejami Ziemi Opoczyńskiej. Dział ten gromadzi militaria, elementy umundurowania i wyposażenia żołnierzy, dokumenty, sztandary, meble, elementy wyposażenia wnętrz mieszkalnych. Do najcenniejszych eksponatów zaliczyć można przywileje królewskie nadane cechom opoczyńskim przez władców Polski. Są to dokumenty pergaminowe mające formę rękopisu.. Najstarszy z nich pochodzi z 1609 r i został nadany cechowi ślusarsko-kowalskiemu w Opocznie. Cech ten skupiał również rzemieślników o podobnych specjalizacjach min. złotników.

Z 1701 r. pochodzi następny dokument, podpisany przez króla Augusta II Sasa określający prawa i obowiązki cechu szewskiego w Opocznie. Z cechem tym związany jest również przywilej króla Stanisława Augusta Poniatowskiego z 1766 r.

W związku z tym, że niestety do naszych czasów nie zachowały się przywileje lokacyjne dla Opoczna ani inne dokumenty związane z wielowiekową historią miasta, tym bardziej cenne są opisane wyżej oryginalne dokumenty królewskie. Wśród wielu dokumentów jakie znajdują się w dziale historii zwraca uwagę nieciekawym z pozoru dokument kupna – sprzedaży ziemi pochodzący z 1796 r. Dokument ten zawiera bowiem unikatowy odcisk pieczęci miasta Opoczna, na której widnieje postać św. Bartłomieja i jest jednym z dowodów na to, że w przeszłości miasto posługiwało się herbem z wizerunkiem św. Bartłomieja. Wśród rękopisów godny uwagi jest „Protokół zawiązania Koła Polskiej Macierzy Szkolnej” w Opocznie z 1906 r. oraz „Protokolarne opisanie granic miasta narodowego Opoczna” z 1828 r.

Dział historii zawiera również nieliczne mapy. Są to zarówno mapy sztabowe jak i geodezyjne. Najciekawszą z nich i dostarczającą najwięcej informacji o powiecie opoczyńskim jest niemiecka mapa z 1914 r.

Znaczną część eksponatów stanowią fotografie, które są nieocenionym źródłem wiedzy o ziemi opoczyńskiej. Przypominają osoby, wydarzenia, które niegdyś miały miejsce w Opocznie i okolicy, instytucje, dostarczają wiedzy o architekturze miasta i regionu.

Dział historii tworzą również różnego rodzaju militaria, elementy umundurowania i oporządzenia żołnierskiego. Większość z tych eksponatów pochodzi z okresu i wojny św. okresu międzywojennego i czasów II wojny św. Są to przede wszystkim militaria żołnierza polskiego i żołnierza armii hitlerowskiej. Wśród militariów zwraca uwagę szabla polska, kawaleryjska tzw. „Ludwikówka” wz. 33, szabla Borowskiego i Manna wz. 22, szabla dragońska rosyjska wz. 1886. Dzięki ofiarodawcom Muzeum wzbogaciło się o broń palną z czasów II wojny św. Jest wśród nich min. karabin maszynowy „Sten” produkcji angielskiej, jeden z najlepszych wzorów wśród broni palnej.

Dział historii zbiera również wspomnienia ludzi dotyczące wydarzeń jakie rozgrywały się niegdyś na Ziemi Opoczyńskiej, gromadzi materiały dotyczące bieżącego życia miasta i regionu, które przecież za parę lat będą już historią.

Stan zbiorów w dziale historia na koniec 2005 r.

Rok	Zakupy	Dary	Razem
2005	268	307	575

4. Dział numizmatyczny

Dział numizmatyczny liczący 1420 pozycji zawiera monety, banknoty, obligacje, bilety skarbowe oraz odznaczenia, medale pamiątkowe i okolicznościowe. Są to w większości eksponaty pochodzące z Polski oraz z innych państw europejskich (Rosja, Ukraina, Jugosławia, Węgry, Austria, Czechosłowacja, Francja, Austro-Węgry).

Do najstarszych monet polskich znajdujących się w zbiorach opoczyńskiego muzeum należą boratynki i szóstak koronny Jana Kazimierza (XVII w.) oraz grosze i trojaki koronne z 2 poł. XVIII w.

Unikalnymi eksponatami są bony dominialne dóbr białaczowskich na 10 groszy „Bilet kassy Białaczowskiej” pochodzące z 2 poł. XVIII w. Są to pierwsze w Polsce środki płatnicze jakie wypłacane były chłopom odrabiającym pańszczyznę. Na bonach tych znajduje się odręczny podpis Stanisława Małachowskiego, właściciela dóbr białaczowskich, współtwórcy Konstytucji 3 Maja. Bony miały moc środka płatniczego w dominium Białaczów na równi z pieniądzem państwowym. Innym zwracającym uwagę obiektem są pierwsze w Polsce banknoty „Bilety skarbowe” wydane w 1794 r. w czasie Insurekcji Kościuszkowskiej.

W zbiorach opoczyńskiego działu numizmatycznego przeważają monety i banknoty z XIX w. i 1 połowy XX w. Szczególnie ciekawa jest kolekcja monet srebrnych z okresu 20-lecia międzywojennego.

Dział numizmatyczny obejmuje również medale i odznaki pamiątkowe. Większość z nich związana jest z okresem II wojny światowej i walką żołnierzy polskich na różnych jej frontach. Do ciekawszych należą „Gwiazda za wojnę 1939-45”, „Krzyż Armii Krajowej”, medal pamiątkowy „Katyń”, „Medal za udział w Wojnie Obronnej”. Do starszych zaliczyć można np. odznakę sołtysa z 1864 r. z guberni piotrkowskiej.

Stan zbiorów w dziale numizmatyka na koniec 2005 r.

Rok	Zakupy	Dary	Razem
2005	842	578	1420

5. Dział archeologii

Dział archeologii – w jego skład wchodzi dwa znaleziska przedmiotów brązowych tzw. „skarby”. Do odkrycia tego rzadkiego i cennego zabytku kultury materialnej doszło w dość niezwykłych okolicznościach. Znalazcą skarbu był mieszkaniec wsi Bieliny Stefan Ładziński, który w lipcu 1979 r. podczas kopania żwiru w obrębie swego gospodarstwa natknął się on na głębokości ok. 1 metra na spękane naczynie gliniane. Niestety po wyjęciu rozsypało się ono całkowicie i okazało się, że zawartość naczynia stanowiło kilkanaście przedmiotów z brązu, grubo pokrytych zieloną patyną. Jesienią tego roku skarb został przekazany przez znalazcę do zbiorów Muzeum Regionalnego w Opocznie. Na skarb składają się różnorodne i stosunkowo dobrze zachowane przedmioty – nagołenniki brązowe (2 sztuki), fragmenty naramiennika, dwa duże guzy brązowe, naszyjnik z taśmą brązowej oraz narzędzia – dwa dłutka i sierp.

Kolejne znalezisko miało miejsce jesienią 1979 r. w czasie prac melioracyjnych na tzw. Błoniach Opoczyńskich gdzie znaleziono nagołennik dwuzwójowy oraz fragment pręta brązowego prawdopodobnie nagołennika Obydwa zespoły przedmiotów z Bielin i Opoczna ściśle sobie odpowiadają i datuje się je na okres halszacki D (okres halszacki VII-IV w. pne epoka żelaza): Przynależą do kultury łużyckiej i pochodzą z początku epoki żelaza, najprawdopodobniej z przełomu IX i VIII w. p.n.e.

Około 2 km na południowy zachód od miejsca znalezienia tych przedmiotów wokół miejscowości Kliny, Świerczyna, Józefów znajduje się rozległe skupisko osadnicze kultury łużyckiej z okresu halszackiego.

Nagołennik z Opoczna reprezentują typ stanomiński, datowany na okres halszacki. Jest to prawdopodobnie wyrób kujawskiego ośrodka metalurgicznego lub mazowieckiego.

Dwa nagołenniki z Bielin zaliczyć można do typu sądeckiego. Naszyjnik z Bielin oraz masywne guzy brązowe nie posiadają ścisłych analogii z terenu Polski. Guzy i tarczki były ozdobą odzieży i uprzęży końskiej. Jest ozdobiony ornamentem jodełkowym.

6. Dział sztuki, dział archiwalny i biblioteka muzealna

Dział sztuki posiada 396 pozycji inwentarzowych, z tego na malarstwo współczesne przypada 343, na rzeźbę ceramiczną 37, reszta na przedmioty codziennego użytku. W malarstwie aż 297 pozycji – to obrazy i szkice Marii Wąsowicz-Sopoćko z Warszawy, wykonane w latach 1950-1960, a przedstawiające głównie typy ludowe, nie tylko z Opoczyńskiego, ale również innych części Polski, jak Podhala, Żywiecczyzny, Wielkopolski, Kujaw, Lubelskiego i Pomorza. Wśród jej cennej kolekcji malarskiej znalazły się również akwarele i szkice przedstawiające różne powojenne obiekty Warszawy, sceny z wybrzeża

morskiego oraz portrety wybitnych Polek. Wszystkie te pozycje Maria Wąsowicz-Sopoćko przekazała muzeum w darze. Pozostałe obrazy tematycznie związane z Opoczyńskiem są pokłosem plenerów (1966-1978). Rzeźby działu sztuki pochodzące z pleneru 1976-1980 należą do plastyków okręgu łódzkiego, gdańskiego i warszawskiego.

Stan zbiorów w dziale sztuka na koniec 2005 r.

Rok	Zakupy	Dary	Razem
2005	56	340	396

W **dziale archiwalnym** znajdują się rękopisy, maszynopisy, dokumenty personalne, plakaty, kartoteki, materiały inwentaryzacyjne, wycinki prasowe, druki ulotne, korespondencja więzienna oraz około 2000 fotografii, przeważnie z zakresu lokalnej historii, sztuki i etnografii. Rękopisy i maszynopisy dotyczą różnych spraw i zagadnień regionu opoczyńskiego. Tu też mieszczą sięteczki z materiałami opisowymi Koła Miłośników Folkloru Opoczyńskiego oraz teczki z odpisami i odbitkami kserograficznymi artykułów drukowanych w różnych czasopismach, tak dawnych, jak i współczesnych.

W dziale archiwalnym poważną pozycję zajmują katalogi, biogramy osób zasłużonych dla Opoczyńskiego i opisy inwentaryzacyjnych przydrożnych świątków występujących w Opocznie i najbliższych okolicach.

Biblioteka muzealna posiada najważniejsze publikacje z zakresu wszystkich działów naukowych i to zarówno z XIX, jak i XX w. Liczy ogółem 4254 woluminów i 848 czasopism. Wśród lokalnych pozycji na specjalną uwagę zasługują unikalne już dziś periodyki, jak: „To i owo” z 1917 r., „Ziemia Opoczyńska” z 1918 r., „Gazeta Opoczyńska” z 1921 r. i „Wiadomości Opoczyńskie” z 1925 r.

Stan księgozbioru biblioteki naukowej muzeum
na 31 grudnia 2005 r.

Rok	Księgozbiór	Czasopisma
2005	4254	848

7. Działalność oświatowo-wychowawcza

W latach 1980-1986 prowadzono kapitalny remont adaptacyjny Zamku z przeznaczeniem w całości na muzeum. Wykonawcą robót była Pracownia Konserwacji Zabytków Oddział w Łodzi. Po zakończonym remoncie liczba wystaw czasowych zwiększa się i wynosi rocznie 5-6.

W latach 1976-2005 zorganizowano 177 wystaw, w tym 81 ze zbiorów własnych i 96 ze zbiorów innych placówek muzealnych oraz ze zbiorów prywatnych. Były to wystawy: historyczne (47), etnograficzne (76), z działu sztuka (43), przyrodnicze (7) i archeologiczne (4). Zorganizowano również 41 wystaw w innych placówkach kulturalno-oświatowych.

Frekwencja w Muzeum Regionalnym w Opocznie w latach 1976-2005

Rok	Zwiedzających ogółem	Liczba grup zorganizowanych
Razem	138 618	3891

Poza stałą ekspozycją etnograficzną i historyczną organizowano w siedzibie placówki wystawy stałe o różnej tematyce. Największą popularnością cieszyły się wystawy historyczne i z kultur pozaeuropejskich.

Średnio rocznie odwiedziło nasze ekspozycje około 130 grup zorganizowanych. Była to przeważnie młodzież szkolna z Opoczna, powiatu opoczyńskiego i innych miejscowości w kraju.

Ogółem 177 wystaw czasowych odwiedziło 138.618 osób, co stanowi prawie 4650 rocznie. W ostatnich 10 latach frekwencja jest zadowalająca.

Zorganizowano również 41 wystaw czasowych w innych placówkach kulturalno-oświatowych w kraju z własnych zbiorów.

Muzeum Regionalne w Opocznie w latach 1980-1999 było organizatorem 10 sesji popularnonaukowych. Tematyka sesji związana była z ważnymi rocznicami i świętami państwowymi, jak: rocznica wyzwolenia, Konstytucji 3 Maja, Powstania Styczniowego oraz regionu, tradycji i ochrony zabytków kultury ludowej. Podczas sesji wystąpiło 40 prelegentów, którzy byli pracownikami naukowymi Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Kielcach oraz filii w Piotrkowie Trybunalskim. Wystąpili też pracownicy naukowcy Uniwersytetu Łódzkiego, muzealnicy z Łodzi, Warszawy, Piotrkowa Trybunalskiego, Radomia, Łowicza i Opoczna.

Sesje popularnonaukowe organizowane przez Muzeum Regionalne w Opocznie w latach 1976-2005

- 1980** „Ochrona zabytków kultury ludowej”
- 1988** „Ochrona zabytków kultury ludowej”
- 1992** „Stosunki agrarne w Królestwie Polskim w przededniu Powstania Styczniowego”
- 1992** „Opoczyńskie – region etnograficzny. Tradycja i współczesność”
- 1993** „Odzyskanie niepodległości – 1918 r.”

- 1994** „131 rocznica Powstania Styczniowego”
- 1994** „Święto Niepodległości”
- 1996** „205 rocznica uchwalenia Konstytucji 3 Maja”
- 1997** „200-lecie Mazurka Dąbrowskiego”
- 1999** „Uroczysta Sesja Rady Powiatu i Rady Miejskiej z okazji Święta Niepodległości”
- 2005** „Uroczysta sesja z okazji nadania Honorowego Obywatela Gminy Opoczno b. Prezydentowi RP na Uchodźstwie Panu Ryszardowi Kaczorowskiemu”

Muzeum Regionalne w Opocznie w latach 1976-2005 było współorganizatorem 62 konkursów, w tym: 8 ogólnopolskich, 35 wojewódzkich i 19 regionalnych. Te wszystkie konkursy etnograficzne obejmowały:

- plastykę zdobniczo-obrzędową (19),
- kilka dziedzin twórczości ludowej (14),
- hafciarstwo, tkactwo, koronkarstwo (8),
- rzeźbiarstwo w drewnie (7),
- kowalstwo, plecionkarstwo, garncarstwo (6)
- inne (8).

Opoczno w latach 1976-1980 było miejsce plenerów ceramicznych. Tutaj znaleźli temat i materiał do rozwoju swojej myśli twórczej absolwenci szkół artystycznych z Warszawy, Kielc, Łodzi, Gdańska i Krakowa.

Podczas pięciu plenerów ceramicznych z bogatych glin ceramicznych o wysokiej wytrzymałości ogniowej, ponad 1000⁰ C w Zakładach Płytek Ceramicznych w Opocznie oprócz pięknych płytek wykładzinowych, ściennych i podłogowych powstały rzeźby.

Powstałe prace to przeważnie małe i średnie formy wypalane w specjalnych piecach. Najczęściej powtarzający się temat prac u większości artystów związany jest z przyrodą i człowiekiem. Rzeźby o tematyce przyrodniczej to przeważnie świat zwierząt ilustrowany realistycznie a poprzez odpowiedni dobór kolorów i kształtów daje wrażenie przyrody nierealnej. Szereg prac poświęconych było człowiekowi, świadcząc o głębokim zainteresowaniu jego losem i wrażliwością na otaczający go świat. Biorący udział w plenerach artyści wysoko cenili sobie możliwość pracy w pełnowartościowym materiale jakim jest masa ceramiczna, jak również realizowania własnych programów artystycznych. Organizatorzy nie zakładali żadnych tematów, nie krępując wypowiedzi uczestników plenerów. Stąd też wystąpiła różnorodność wypowiedzi artystycznych od form „tradycyjnych” do prac, które zaskakują kształtem – do form eksperymentalnych.

Odmienny charakter miał plener zorganizowany w 1978 r. dla absolwentów ASP w Warszawie. Tym razem był to plener malarski. Przedmiotem zainteresowania artystów były obiekty zabytkowe Opoczna i okolic, budownictwo wiejskie

oraz malowniczy krajobraz Ziemi Opoczyńskiej. Część wykonanych podczas plenerów prac znajduje się w zbiorach naszego muzeum.

W 2000 r. zorganizowano szósty plener ceramiczny pt. „Ogniem malowane”. Tym razem artyści nie wykonywali rzeźb ceramicznych, tylko malowali swoje kompozycje na płytkach. Po zakończeniu każdego pleneru w opoczyńskim muzeum organizowano wystawy poplenerowe.

W latach 2003-2004 w Mroczkowie Gościnnym odbyły się dwa plenery rzeźbiarskie dla rzeźbiarzy ludowych, którzy wykonywali rzeźby duże, pełne w drewnie lipowym o tematyce historyczno-sakralnej. Po zakończeniu plenerów wykonane prace zostały rozmieszczone na terenie Zespołu Szkół Rolniczych w Mroczkowie Gościnnym.

Pracownicy Muzeum udzielają rokrocznie wielu porad dotyczących przede wszystkim historii Ziemi Opoczyńskiej, folkloru regionu opoczyńskiego, zabytków i miejsc pamięci narodowej, numizmatów a także środowiska przyrodniczego Opoczyńskiego oraz spraw związanych z działalnością bieżącą Muzeum. Z tego rodzaju pomocy korzystają przede wszystkim uczniowie, studenci, pracownicy różnych instytucji oświatowych i kulturalnych, twórcy ludowi, członkowie zespołów KGW.

Materiały pozyskane w Muzeum służą do pisania prac dyplomowych, magisterskich, konkursowych, referatów oraz wykorzystywane są do pisania artykułów prasowych, audycji radiowych i programów telewizyjnych. Z porad korzystają też twórcy ludowi biorący udział w kiermaszach, lekcjach muzealnych i konkursach na wybrane dziedziny rękodzieła artystycznego.

Najbardziej popularne tematy lekcji muzealnych i odczytów:

Historyczne

Opoczno za czasów Kazimierza Wielkiego
Wojny polsko-szwedzkie. Bitwa pod Żarnowem
Zrywy niepodległościowe na terenie regionu opoczyńskiego
I i II wojna światowa na Ziemi Opoczyńskiej
Opoczyńska Głgota Wschodu
Ludzie zasłużeni dla regionu opoczyńskiego
Patroni opoczyńskich ulic
Opoczyńskie legendy
Zabytki regionu opoczyńskiego
Miejsca pamięci narodowej
Honorowi Obywatele Miasta i Gminy Opoczno

Etnograficzne

Zwyczaje i obrzędy wielkanocne
Zwyczaje i obrzędy bożonarodzeniowe

Wybrane dziedziny twórczości ludowej
Ginące zawody
Opoczyński strój ludowy
Folklor muzyczny
Twórcy ludowi regionu opoczyńskiego
Budownictwo wiejskie
Zdobnictwo wnętrza mieszkalnego
Kapliczki przydrożne
Popularyzacja regionu i rękodzieła artystycznego. Pokazy pracy twórczej

W analizowanym okresie przeprowadzono 806 lekcji muzealnych, w których brało udział 26718 dzieci i młodzieży ze szkół podstawowych, gimnazjów i szkół średnich. Ilość lekcji odbytych w salach muzeum świadczy o ich przydatności w procesie edukacji i wychowania.

W Muzeum Regionalnym w Opocznie odbywają się spotkania okresowe, na których wygłaszane są odczyty z różnych dziedzin. Prowadzone są przez pracowników muzeum i osoby zaproszone tzn. historycy, plastycy, etnografowie, historycy sztuki. Odczyty są organizowane dla uczniów szkół podstawowych i średnich jak i dorosłej publiczności. Odczyty ukazują treści związane z przeszłością ludzkości, ważnymi rocznicami historycznymi, ochroną zabytków oraz tematyką regionalną.

W omawianym okresie przeprowadzono 558 odczytów, przy ogólnej frekwencji 22135 nauczycieli i uczniów ze szkół podstawowych i średnich z Opoczna, Odrzywołu, Żarnowa, Białaczowa, Brzustowca, Paradyża, Lipin i Mniszkowa.

Odczyty prowadzone były z następujących tematów:

Kapliczki przydrożne – świadkowie historii
Kopce graniczne
Tragiczny wrzesień 1939 r. w regionie
Zasługi Oskara Kolberga dla nauki
Obrzędy doroczne, zwyczaje rodzinne
Ludzie zasłużeń dla regionu
Pielgrzymki wiernych do Częstochowy
Muzykanci ludowi i ich rola w kulturze
Folklor muzyczny i gwara
Instrumenty muzyczne tradycyjnych kapel ludowych
Budownictwo wiejskie
Rzemiosło
Zdobnictwo wnętrza mieszkalnego
Zbytki
Garncarstwo ludowe

Tajne nauczanie w okresie okupacji
Hubal – bohater narodowy
Dziedzictwo kulturowe
Formy upowszechniania kultury ludowej

Uzupełnieniem odczytu czy ekspozycji bywa często projekcja filmu video, który posiada fachowy komentarz pisany bądź mówiony.

W Muzeum Regionalnym w Opocznie znajdują się następujące filmy video: „Opoczno w kolorach tęczy”, „Polskie tańce ludowe”, „Powstanie Styczniowe”

Muzeum posiada również kasety video zawierające dokumentację odchodzących w zapomnienie zwyczajów ludowych i są to: „Kulig”, „Pierzorka”, „Len”, „Wigilia”

Odczyty przeprowadzone w Muzeum Regionalnym w Opocznie
w latach 1976-2005

Rok	Ilość odczytów	Liczba uczestników
Razem	558	22 135

W latach 1983-1990 działało przy Muzeum Regionalnym w Opocznie **Koło Międzynarodowego Stowarzyszenia Wychowania Muzycznego Polskiej Sekcji ISME w Warszawie**. Koło, którego prezesem był Jan Łuczkowski, liczyło 16 członków. Zadaniem koła było popularyzowanie kultury muzycznej oraz rozwijanie wrażliwości na muzykę. Organizowano koncerty, audycje i spotkania muzyczne w środowisku.

Każdego roku, 1 października, obchodzono dzień muzyki, połączony z popularyzacją różnych form upowszechniania kultury muzycznej. W 1987 roku z inicjatywy wszystkich członków stowarzyszenia ufundowano tablicę pamiątkową, poświęconą błogosławionemu Władysławowi z Gielniowa, kompozytorowi pieśni religijnych w języku polskim, patronowi Polski i Litwy. Tablicę wmurowano na frontonie kościoła w pobliskim Gielniowie – 26 września 1987 r. Koło istniało do końca 1990 r.

Opoczyński Oddział **Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego** powołano w styczniu 1984 r. na bazie istniejącego od 5 lat Koła Miłośników Folkloru Opoczyńskiego. Siedzibą Oddziału jest miejscowe muzeum. Oddział liczy 18 członków, prezesem jest Jan Łuczkowski.

Większość członków Towarzystwa to twórcy ludowi, pochodzący z pobliskich opoczyńskich wsi oraz nauczyciele i pracownicy placówek kultury.

Podstawową formą pracy są odczyty i pogadanki poświęcone kulturze ludowej, udział w kiermaszach sztuki ludowej, w audycjach radiowych i telewizyjnych oraz spotkaniach z młodzieżą. Wielu członków Towarzystwa bierze udział w konkursach na wybrane dziedziny sztuki ludowej, organizowa-

nych przez placówki muzealne na terenie województwa i kraju. Kilka członkiń (hafciarki i pisankarki) reprezentowało nasz region na pokazach polskiej sztuki ludowej w ośrodkach zagranicznych.

Oddział prowadzi również badania naukowe z zakresu folkloru i obrzędów dorocznych. Członkowie Oddziału przygotowali wiele materiałów z tego zakresu, które wydano drukiem w „Łódzkich Studiach Etnograficznych”. Wiele artykułów publikowano również w prasie regionalnej i centralnej.

W 1979 r. przy Muzeum Regionalnym w Opocznie powstało **Koło Miłośników Folkloru Opoczyńskiego**, które liczyło 51 członków. Większość z nich pochodziło z Opoczna i okolic (z Bielowic, Woli Załęжной, Radzic, Libiszowa, Sitowej, Parczówka, Ogonowic i Daleszewic). Wiele z członkiń Koła należało do grona aktywnych twórców ludowych. Są wśród nich hafciarki, wycinankarki, pisankarki, gawędziarki i śpiewaczki.

Przewodniczącym Zarządu Koła był dr Jan Łuczkowski. Spotkania odbywały się systematycznie raz w miesiącu. Główna tematyka zebrań koncentrowała się wokół obrzędów dorocznych, zwyczajów rodzinnych, historii miasta, wierzeń, magii i wróżb oraz życia codziennego. Każde spotkanie poprzedzano krótką pogadanką przygotowaną przez pracowników muzeum. Nadrzędny cel, jaki postawili sobie miłośnicy Ziemi Opoczyńskiej, to ocalić od zapomnienia dawne obrzędy i zwyczaje.

Spotykali się po to, aby rejestrować przeszłość opoczyńskich wsi. Te wspólne spotkania to nic innego jak czas przeznaczony na śpiewanie i wspomnienia. Opowieści o dawnych zwyczajach i tradycji są skrzętnie notowane, a część z nich ukazała się drukiem. Koło istniało do końca 2003 r.

Pracownicy Muzeum Regionalnego w Opocznie i zaprzyjaźnieni działacze społeczni prowadzili w różnych latach etnograficzne badania terenowe. Większość zebranych materiałów opracowano i zamieszczono w Łódzkich Studiach Etnograficznych i Literaturze Ludowej.

Natomiast mniejsze prace i drobne artykuły publikowano w regionalnych czasopiśmie takich jak: „Oko”, „Natanael”, „Forum Nauczycielskie”, „Zbliżenia Piotrkowskie”, „Piotrkowski Informator Kulturalny”, „Siódma Prowincja”, „Inspiracje”.

W wydawnictwach z naszą placówką współpracowali i często razem publikowali swoje artykuły: Jan Piotr Dekowski, Włodzimierz Koperkiewicz, Zofia Kwiatkowska-Długosz, Teresa Szwedkiewicz, Stanisława Dłużewska, Bożena Paduszyńska, Aleksandra Różańska.

Powstały również foldery i sprawozdania z okazji organizowanych wystaw czasowych, imprez kulturalno-oświatowych i obchodów regionalnych.

8. Podsumowanie

30 lat pracy dla środowiska to czas, w którym zapisała się nasz placówka dużymi literami. Stworzono od podstaw zbiory w poszczególnych działach, zinwentaryzowano je i udostępniono na wystawach dla zwiedzających. Ich mnogość świadczy o systematycznej i przemyślanej taktyce.

Wystawy zwiedziło kilkanaście tysięcy dzieci, młodzieży, studentów i dorosłych. Przybliżyło to społeczeństwu nie tylko opoczyńskie tradycje, sięgnąć pamięcią do korzeni, wyrobiono poszanowanie do dziedzictwa, pozwoliło ocalić od zapomnienia wiele cennych pamiątek po naszych przodkach. Zorganizowano bibliotekę, w której znajdują się wszystkie pozycje i artykuły dotyczące historii regionu, jego kultury, gospodarki i pozostałych dziedzin życia społecznego.

Wyremontowano i adaptowano zabytkowy zamek, w którym muzeum ma swoją siedzibę.

Kilkaset wydawnictw, których tematyka jest różnorodna przybliżyła nasz region, który stał się bardziej znany i udokumentowany. Poprzez wydawnictwa stałe, drobne artykuły i foldery młodsze pokolenie będzie długo korzystać przy pisaniu prac dyplomowych, referatów.

Za tą wszechstronną działalność upowszechniającą i popularyzatorską placówka nasza i pracownicy otrzymali nagrody, medale i wyróżnienia. Podajemy kilka z nich:

- W 1981 r. Ministerstwo Kultury i Sztuki nadało dyplom honorowy dla naszej placówki, a w 1985 r. otrzymał też dyrektor Jan Łuczkowski.
- W 1984 r. dyrektora placówki wyróżniono odznaką „Za zasługi dla Województwa Piotrkowskiego”, w 1992 r. Złotym Medalem za opiekę nad Miejscami Pamięci Narodowej, w 1998 r. medalem Andrzeja Frycza Modrzewskiego, w 2002 r. Nagrodą im. Oskara Kolberga, w 2003 r. nagrodą Starostwa Powiatowego w Opocznie.

W placówce zatrudnionych jest 6 osób w pełnym wymiarze. Każdy z pracowników opiekuje się 1 działem i biblioteką. Zatrudnionych jest 2 pracowników sezonowych – palaczy centralnego ogrzewania, księgowa na $\frac{1}{4}$ etatu i pomoc muzealna na $\frac{3}{4}$ etatu.

Placówka finansowana jest z budżetu Urzędu Miejskiego w Opocznie. Rocznie wypracowywujemy około 5 tys. złotych ze sprzedaży wydawnictw i biletów wstępu.

Placówka posiada system antywłamaniowy i przeciwpożarowy monitorowany od 2000 r.

**Kalendarz ważniejszych wydarzeń odbytych
w ciągu 30 lat w tutejszym muzeum**

6 czerwca 1976 r.	uroczyste otwarcie wystaw
1979	powstaje Koło Miłośników Folkloru Opoczyńskiego
1983	powstaje Koło Międzynarodowego Stowarzyszenia Miłośników Wychowania Muzycznego
1984	powstaje Oddział Polskiego Towarzystwa Ludo- znawczego
11 kwietnia 1987 r.	wizyta Ministra Kultury i Sztuki profesora Aleksandra Krawczuka
6 października 1993 - 16 czerwca 1994 r.	gazeta Ziemia Opoczyńska (18 numerów)
kwiecień - październik 1997 r.	6 numerów Informatora Opoczyńskiego
2003	ukazała się monografia: „Opoczno – studia i szkice z dziejów miasta”, wyd. wspólnie z Urzędem Miasta i Kieleckim Towarzystwem Naukowym
8 marca 2005 r.	Prezydent Ryszard Kaczorowski w muzeum

Muzeum Regionalne w Opocznie

26-300 Opoczno, Plac Zamkowy 1
Tel/fax 044 7552319
e-mail: muzeum_opoczno@o2.pl

Godziny otwarcia:

codziennie od godziny 7³⁰ - 15⁰⁰, wtorek 7³⁰ - 16⁰⁰
w miesiącu dwie soboty pracujące (ruchome) 8⁰⁰ - 14⁰⁰

Jan Łuczkowski

*Dyrektor Muzeum Regionalnego
w Opocznie*